

POĽSKÁ SAMOSTATNÁ BRIGÁDA KARPATSKÝCH STRELCOV PRI OBRANE TOBRUKU

JANUSZ ZUZIAK

ZUZIAK, J.: The Polish Independent Carpathian Rifle Brigade in defence of Tobruk. *Vojenská história*, 1, 16, 2012, pp 109-116, Bratislava.

The author of the paper offers richly documented facts to readers, arranged in a chronological timeline, chronicling the formation of the Polish Independent Carpathian Rifle Brigade in April 1940 and its combat operations well until the brigade's engagement in pursuing the German and Italian troops after breaking the German blockade of Tobruk as well as in the battle of Gazala in December 1941. It is known that also No. 11 Czechoslovak Infantry Battalion East, led by Lt. Col. Karol Klapálek, participated in the battle of Tobruk in Libya, operating within the formation of the Polish brigade. In processing the material, the author relied on information from specialized publications from Poland, the United Kingdom, and Israel, as well as drew on the published memories of then Brigade Commander General Stanislaw Kopansky.

Military history. Near East. Second World War. Polish Independent Carpathian Rifle Brigade.

Na jeseň roku 1939 Francúzi vytvorili organizovaním tzv. Armády Levantu na území Sýrie operačný priestor oblasti východného Stredomoria (Théâtre d'Opérations de la Méditerranée Orientale – T.O.M.O). Viedli ich k tomu obavy, že by nemecké jednotky mohli obsadiť Rumunsko a Grécko a eventuálne vstúpiť do Turecka.

Na konci augusta 1939 francúzska vláda vyslala do Sýrie generála Maxima Veyganda, ktorý sa ujal funkcie hlavného veliteľa tohto operačného priestoru. Jeho úlohou bolo koordinovať bojovú činnosť ozbrojených síl spojeneckých krajín na Balkáne a vo východnej časti Stredozemného mora. Jadro Armády Levantu tvorila v tom čase cudzinecká légia. Francúzi v tomto priestore nemali dostatočné množstvo svojich síl, preto generál Weygand začal s ich reorganizáciou a rozvíjaním. Ešte v októbri 1939 o otázke eventuálnej výstavby poľských jednotiek v Sýrii s ním diskutoval Michał Sokolnicki, poľský veľvyslanec v Turecku. Nanešťastie, podľa Weygandovho názoru, to vtedy nebolo možné pre nedostatok výzbroje. Rozhovory s francúzskou stranou pokračovali v decembri 1939, tentoraz ich viedol osobne generál Władysław Sikorski. Uvedomujúc si potenciál francúzskych síl na Blízkom východe, poslal generál W. Sikorski 19. decembra generálovi Mauricovi Gustavovi Gamelinovi, veliteľovi francúzskych síl, písomný návrh na vytvorenie poľskej pozemnej jednotky a leteckých jednotiek.

Decembrové rokovania vedené generálom W. Sikorským sa skončili čiastkovým úspechom a 30. decembra Francúzi súhlasili s vytvorením pozemných jednotiek v sile brigády. Odmietli však vybudovať poľskú leteckú jednotku ospravedlňujúc svoje rozhodnutie nedostatkom potrebnej výzbroje.

10. januára 1940 poľské ministerstvo obrany nariadilo vojenským atašé v Rumunsku a Maďarsku rozpracovať plány na evakuáciu integrovaných vojakov do Sýrie. 2. apríla 1940 generál W. Sikorski vydal ústny rozkaz na vytvorenie Brigády karpatských strelcov a za jej veliteľa vymenoval plukovníka Stanisława Kopaňského, a 12. apríla 1940 už vydal hlavný veliteľ divízy generál W. Sikorski aj písomný rozkaz ohľadom vytvorenia Brigády karpatských strelcov.

Základ jej štruktúry tvoril štáb, dva pešie pluky, oddiel horského delostrelectva, prieskumný oddiel, ženijná rota a spojovacia rota. Tabuľkový početný stav brigády bol 208 dôstojníkov, 6 840 vojakov a poddôstojníkov.¹ Francúzske orgány za miesto sformovania brigády vybrali vojenský tábor neďaleko Homsu, na sýrsko-libanonskom pohraničí.

Pád Francúzska v júni 1940 zmaril proces organizácie Brigády karpatských strelcov, jej vyzbrojovania a výcviku. Zrútenie tejto krajiny viedlo k podpísaniu prímeria, podľa ktorého francúzske sily rozmiestnené v zámorí taktiež museli zastaviť ďalšie boje. Za tejto situácie plukovník S. Kopański rozhodol, že sa brigáda okamžite presunie do Palestíny a podriadi sa Britom.² Prvé transporty brigády odišli z Homsu do Palestíny ráno 27. júna, bez prekážok z francúzskej strany. Posledná časť brigády opustila sýrske územie a presunula sa do Palestíny pod britské velenie 29. a 30. júna 1940.

Britské orgány dali Poliakom k dispozícii tábor v Latrume. Britskú výzbroj pre pešie jednotky brigáda dostala na jeseň 1940.

Z dôvodu talianskej ofenzívy do Egypta bola brigáda v októbri presunutá z Palestíny do Egypta. Jej úlohou bolo posilniť a brániť pozície pri Dikheile, západne od Alexandrie. V máji 1941 bola brigáda presunutá do pevnosti Mersa Matruh. 30. júna 1941 ju v Mersa Matruh vystriedala juhoafrická brigáda a presunula sa asi 40 km východne k pevnosti Sidi Baggush. Počas pôsobenia v Sidi Baggush sa brigáda nepodieľala len na budovaní poľných opevnení, ale aj intenzívne cvičila a 12. augusta bola reorganizovaná. Základnými prvkami jej organizácie sa stali tri pešie prápory, samostatná rota ťažkých guľometov, delostrelecký pluk, protitankový oddiel a ženijná rota. Nové tabuľkové počty Brigády karpatských strelcov zahrňovali 308 dôstojníkov a 4 881 poddôstojníkov a vojakov.

V polovici augusta britské velenie so súhlasom poľského hlavného veliteľa generála Władysława Sikorského prijalo rozhodnutie poslať brigádu do Tobruku, aby tam vystriedala jednotky austrálskej 9. pešej divízie.

V dôsledku nemecko-talianskej protiofenzívy, ktorá sa začala 31. marca 1941 v Kyrenaike, a porážky britských síl, velenie vojsk na Blízkom východe prijalo rozhodnutie brániť najprv Gazalu a potom Tobruk, nepredpokladajúc, že jeho jednotky budú obkľúčené v obliehanej pevnosti a budú viesť kruhovú obranu. Do Tobruku sa urýchlene presunula austrálska 9. pešia divízia pod velením Lesliho Morsheada, aby posilnila tamojšie sily. Táto divízia bola predtým rozmiestnená v tábore Mersa Matruh. Po jej prevelení do Tobruku boli za obranu Mersa Matruh zodpovední vojaci poľskej Samostatnej brigády karpatských strelcov a juhoafrickej 1. pešej divízie. Okrem nej bola do Tobruku na lodiach prepravená

¹ *Ułani karpaccy. Zarys historii pułku*, ed. J. Bielatowicz, London 1966, s. 8.

² KOPAŃSKI, S. *Wspomnienia wojenne 1939-1946*, Warszawa 1990, s. 123.

austrálska 18. pešia brigáda s malou obrnenou skupinou, a po pevnine sa presunuli dve jazdecké jednotky z britského 11. husárskeho pluku. Za veliteľa vojsk v pevnosti Tobruk bol vymenovaný generál Leslie Morshead.

Nemecko-talianske sily, ktorým velil generál Erwin Rommel, sa pokúšali zmocniť Tobruku skôr ako britsko-austrálske vojská. Prvý pokus bol 11. a 12. apríla, druhý 13. a 14. apríla, a nakoniec tretí, ktorému velil generál E. Rommel osobne, 16. a 17. apríla.³ Ani jeden z nich nebol úspešný. Prvé britské jednotky sa uzavreli v pevnosti 11. apríla a tým dňom sa začalo obliehanie Tobruku.

Po prvých neúspešných pokusoch dobyť Tobruk prišiel z veliteľstva Wehrmahtu na inšpekciu frontu generál Friedrich von Paulus. Ten, napriek kritickému hodnoteniu velenia generála E. Rommela v bojoch o Tobruk, dovolil mu viesť ešte jeden útok. Uskutočnil sa od 30. apríla do 4. mája 1941. Tentoraz, po zúrivých bojoch na oboch stranách, sa nemeckým silám podarilo prelomiť prvú líniu obrany a obsadiť dominantnú výšinu Ras el Medauar, čím získali výhľad do vnútra pevnosti.

Vzdušnou čiarou je Tobruk vzdialený od Alexandrie približne 600 kilometrov. Počas obliehania bolo možné dostať sa do neho iba po mori. Osud Tobruku a brániacich sa jednotiek tak závisel len na nich samotných a úsilí britského námorníctva. Celý areál pevnosti bol pod delostreleckou paľbou protivníka a nepretržite bol vystavený ťažkým útokom jeho letectva. Akcie námorníctva boli obmedzené iba na niekoľko hodín bezmesačných nocí. V noci sa po mori dovážali všetky zásoby, výzbroj, munícia, evakovali ranení a chorí, a tiež sa striedali jednotky.

Pred príchodom brigády do Tobruku sa jeho obrana obmedzovala na intenzívne hliadky a výpady s cieľom získať vojnových zajatcov. Intenzívne delostrelecké prestrelky a ustavičné výpady Osi znamenali pre obrancov extrémne nebezpečenstvo a ťažkosti.

Na konci augusta 1941, ešte pred príchodom poľskej brigády do Tobruku, spojenecké sily pod velením generála Morsheada mali 36 000 vojakov najmä z austrálskej 9. pešej divízie, indického 18. motorizovaného jazdeckého pluku, britskej 32. tankovej brigády a šiestich delostreleckých plukov.⁴

Tobruk obliehali tri divízie talianskeho XXI. zboru: 25. pešia divízia *Bologna* (na východnom údsku), 17. pešia divízia *Pavia* (na južnom úseku), 27. pešia divízia *Brescia* (na západnom úseku) a nemecký 104. motorizovaný peší pluk 15. tankovej divízie a 115. motorizovaný peší pluk z 21. tankovej divízie. Nemecké pluky zaujímali pozície obsadené pred prielomom na konci apríla a na začiatku mája, vrátane výšiny Ras el Medauar. Nepriateľ mal okrem toho v zálohe taliansku 102. pešiu divíziu *Trento*, ktorá sa zapojila do bojov v novembri v pásme medzi divíziami *Brescia* a *Pavia*.

Talianske divízie však nemali plné tabuľkové počty. XXI. zbor mal iba 26 267 vojakov, 176 poľných diel, 25 protitankových diel a 91 protiletadlových diel. Nemci mali 6 604 vojakov, 48 poľných diel, 45 protitankových diel a 64 protiletadlových diel.⁵

Letecké sily Osi podporujúce obliehanie boli veľmi výhodne rozmiestnené na neďalekých letiskách a početných leteckých plochách v el Ademe, Gambute, Acroma Matrube, Tmimi a Gazale.

³ *Utani karpaccy*, ref. 1, s. 69.

⁴ *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie w drugiej wojnie światowej*, t. II, *Kampanie na obczyźnie*, cz. 2, Londyn 1975, s. 149. Tiež in: *Utani Karpaccy...* ref., 1, s. 75.

⁵ BIEGAŃSKI, W. *Szczurami Tobruku ich zwali. Z dziejów walk polskich formacji wojskowych w Afryce Północnej w latach 1941-1943*, Warszawa 1988, s. 68.

Hlavné prvky základnej obrannej štruktúry Tobruku tvorili tri línie opevnení. Prvá, hlavná obranná línia, bola takzvaná „červená línia“ v tvare oblúku, dlhá 50 km s polomerom až 15 km. Pozostávala z prvého sledu, to značí početných samostatných bodov odporu, každý z nich s tromi až piatimi stanovišťami pre rôzne druhy zbraní, postavenými zo železobetónu alebo vytesanými do skál. Druhý sled tejto obrannej línie, vzdialený 200 – 400 metrov od prvého smerom dovnútra, pozostával najmä zo zemných opevnení ako hniezd odporu.

Druhú obrannú líniu tvoril vnútorný kruh, čiže takzvaná „modrá línia“, ďalej budovaná ešte aj počas obliehania. Nachádzala sa vo vzdialenosti asi 3 – 4 km od „zelenej línie“ a 5 – 6 km od morského pobrežia. Pozostávala iba z jedného sledu prevažne zemných obranných pozícií, chránených protitankovou priekopou, ktorá bola zároveň východiskovým bodom protiútokov. Táto línia zároveň chránila muničné sklady, prívody pitnej vody, prostriedky protiletadlovej obrany pevnosti, tylové zariadenia a tzv. malé letisko.⁶

Tretia obranná línia bola „zelená línia“, ktorá podľa predstáv plánovačov mala bezprostredne chrániť prístav a prípadnú evakuáciu pevnosti. Mala prebiehať vo vzdialenosti asi 2 km od mora. V skutočnosti však existovala iba v plánoch, keďže nikdy vybudovaná nebola.

Pred presunom Poľskej samostatnej brigády karpatských strelcov do Tobruku bola prvá obranná línia rozdelená na tri brigádne sektory: západný, južný a východný. Všetky tieto sektory boli obsadené austrálskymi jednotkami. Vzdialenosť od nepriateľa na niektorých miestach nemeckého „prieniku“ činila 80 metrov, v pobrežnom sektore 2 km, a vo východnom a južnom sektore 2 až 6 km.⁷ Zásoby munície brániacim sa jednotkám vystačovali na 60 dní bojov, zásoby jedla iba na 30 dní.

Keď generál S. Kopański dostal od generála Auchinlecka informáciu o novej úlohe brigády, nariadil jej sústredenie v tábore Amiriya pri Alexandrii, čo sa stalo v dňoch 17. a 18. augusta. Akcia presunu brigády do Tobruku, s krycím názvom *Treacle*, bola mimoriadne komplikovanou úlohou, vyžadujúcou si úzku a veľmi precíznu spoluprácu velenia vojsk na Blízkom východe, letectva, námorníctva a velenia tobruckej pevnosti. Mohla sa vykonať len počas bezmesačných nocí, čiže medzi 19. a 28. augustom.

Preprava brigády z Alexandrie do Tobruku sa uskutočnila v siedmich transportoch. Poľská brigáda bola jednou z mála jednotiek, ktoré počas presunu do Tobruku neutrpeli žiadne straty, napriek nepriateľskému bombardovaniu a torpédovým útokom. V rámci operácie *Treacle* bolo prepravených 6 116 vojakov a 1 297 ton zásob. Skutočný početný stav brigády ku dňu 28. augusta, keď sa skončil jej presun do Tobruku, bol 5 065 vojakov, vrátane 288 dôstojníkov.⁸

Bojovú úlohu ako prvý dostal Karpatský delostrelecký pluk pod velením podplukovníka Stanisława Gliwicza. Tento pluk v noci z 20. na 21. augusta vystriedal britský 51. pluk poľného delostrelectva s úlohou paľbou podporovať západný úsek obrany. Organizačne bol pluk plukovníka Gliwicza začlenený do delostreleckej skupiny západného úseku, do ktorej taktiež patrili britský 144. pluk poľného delostrelectva. Prvé poľské výstrely v bojoch pri obrane Tobruku zazneli 22. augusta.

⁶ *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie...*, ref. 4, s.147; BIELATOWICZ, J. *Zarys dziejów Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich*, [in:] *Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich. W dziesięciolecie jej powstania*, pr. zbiorowa, London 1951, s. 81-82.

⁷ *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie...*ref. 4, s. 150.

⁸ Tamže, s. 152.

Druhou poľskou jednotkou, ktorá dostala bojovú úlohu, bol Pluk karpatských ulánov, ktorý v noci z 27. na 28. augusta vystriedal indický 18. jazdecký pluk v šesťkilometrovom pobrežnom sektore. Bol to životne dôležitý úsek obrany, pretože sa tam nachádzali prívody pitnej vody.

Poľská samostatná brigáda karpatských strelcov, bez delostreleckého pluku a pluku ulánov, začala 27. augusta strieďať austrálsku 18. pešiu brigádu a prevzala jej pozície nachádzajúce sa v druhej obrannej línii. Zaujatie týchto pozícií bolo iba dočasné, keďže brigáde prideliť úlohy v južnej časti obrany.

V noci z 2. na 3. septembra a tiež zo 4. a 5. septembra druhý a tretí prápor brigády vystriedal dva prápory austrálskej 20. pešej brigády. Prevzatie velenia v južnej časti obrany sa realizovalo v noci z 5. na 6. septembra. Bojová činnosť, ktorá tu prebiehala, podobne, ako aj na iných úsekoch obrany, mala charakter typických pozíčných bojov, s občasným vzájomným delostreleckým ostreľovaním a intenzívnym pozorovaním predpoľia. Nepriateľské jednotky talianskej 17. pešej divízie *Pavia*, ktorá bola rozmiestnená v tejto časti frontu vo vzdialenosti 3 až 7 km, neprejavovali priveľkú ofenzívnu aktivitu. Život sa na palebných pozíciách prebúdzal v noci, keď obe strany vysielali početné hliadky, vykonávali prieskum, opravovali spojovacie linky, budovali a opravovali opevnenia, vylepšovali maskovanie alebo kládli míny.

Po mesiaci bojov, v noci z 28. na 29. septembra, Poľská samostatná brigáda karpatských strelcov bola z prvej obrannej línie stiahnutá a presunutá do zálohy, zaujímajúc pozície na druhej línii na južnom úseku obrany. Po niekoľkých dňoch relatívneho pokoja a oddychu ju následne presunuli na západný úsek, kde vystriedala austrálsku 26. pešiu brigádu.

Západný úsek obrany sa skladal z troch podúsekov: pobrežného, centrálného a Res el Medauar, ktorý bol kľúčovým bodom obrany. V priestore podúseku Res el Medauar mal nepriateľ k dispozícii 15 silne opevnených skalných a betónových krytov, zatiaľ čo obrancami zostali len primitívne, narýchlo vybudované zemné pozície. Boje na tomto úseku veľkou mierou pripomínali pozíčné boje z 1. svetovej vojny. V omnoho priaznivejšej pozícii boli nepriateľské jednotky, ktoré z postavení na výšine Res el Medauar intenzívne ostreľovali pozície obrancov pevnosti.

V porovnaní s vojskom brániacim sa v tobruckej pevnosti boli sily nepriateľa väčšie. Jeho prevaha v pechote bola dvojnásobná, a ešte väčšia v zásobách munície, v leteckom prieskume a náletoch bombardérov. Hlavné ostreľovanie delostreleckých postavení obrancov nepriateľ viedol zvyčajne medzi siedmou a deviatou hodinou ráno, a piatou a siedmou večer. Letecký prieskum prebiehal medzi desiatou a dvanástou hodinou dopoludnia. Bombardovanie obranných pozícií vo večerných hodinách alebo počas jasnej mesačnej noci viedlo väčšinou 15 až 60 nepriateľských lietadiel.

Na podúseku Res el Madauar sa zaužíval zvyk, zavedený ešte austrálskymi jednotkami, zastaviť po súmraku na dve až štyri hodiny paľbu; vtedy sa v prvom rade rozvážalo jedlo, ale tiež sa opravovali obranné pozície, kládli mínové polia a dopĺňala munícia. Signálom na ukončenie prímeria bola séria svetlíc vystrelených k oblohe. Bojujúce strany tiež zvykli vyvesiť vlajku Červeného kríža, aby sa umožnila evakuácia ranených. Generál S. Kopaňski však od toho rýchlo upustil, keďže pohyb zdravotníkov bol jasne viditeľný z vyššie sa nachádzajúcich nepriateľských pozícií a prezrádzal rozmiestnenie pozícií obrancov.

V októbri, po odchode britského 144. delostreleckého pluku, za všetku delostreleckú podporu na západnom úseku zodpovedal Karpatský delostrelecký pluk.

Po vystriedaní austrálskej 9. pešej divízie pod velením generála L. Morsheada velenie pevnosti prevzal generál Ronald Scobie, veliteľ britskej 70. pešej divízie. Do príchodu Poľ-

skej samostatnej brigády karpatských strelcov do Tobruku to boli práve Austrálčania, kto bránil západný úsek obrany najdlhšie. Trvalo to štyri týždne.

28. októbra 1941 sa začali prípravy na plánovanú ofenzívu 8. armády pod krycím označením *Crusader*. O dva dni neskôr bola do tejto ofenzívy zaradená aj posádka pevnosti. V tom čase obliehanie Tobruku naďalej pokračovalo, šíрили sa choroby, najmä úplavica, skorbut a žltáčka. Narastala únava, bol nedostatok záloh, ktoré by vystriedali vojakov v prvej bojovej línii.

V dňoch 13. – 14. novembra poľské jednotky neočakávane navštívil hlavný veliteľ generál W. Sikorski, ktorý cestoval do Moskvy. Bola to významná udalosť v niekoľkomesačnej účasti Poľskej samostatnej brigády karpatských strelcov na obrane Tobruku. Generál W. Sikorski prišiel na torpédoborci Kipling večer 13. novembra. Počas 36-hodinového pobytu v pevnosti navštívil niekoľko jednotiek, okrem iných aj tie, ktoré boli rozmiestnené v prvej línii. Za celý čas obliehania Tobruku to bola jediná návšteva veliteľa takej vysokej hodnosti a politika. Keď v noci zo 14. na 15. novembra opúšťal pevnosť, vydal rozkaz, v ktorom napísal: „*Dnes som videl na vlastné oči, že ste vzorom vytrvalosti, príkladom vlastenectva a vojenskej obetavosti. Ochotne znášate všetky ťažkosti a námahy. Verím preto, že pride deň odplaty a deň trestu pre nepriateľa. Zároveň to bude deň slobody a šťastia pre nás a našich krajanov.*“⁹ V telegrame, ktorý W. Sikorski poslal generálovi S. Kopańskému 16. novembra, zasa čítame: „*Deň, ktorý som strávil s vami v Tobruku, navždy zostane vyrytý v mojej pamäti ako jeden z najkrajších dní v mojom živote ... Som na vás hrdý, karpatskí strelci, Poľsko je na vás hrdé, svojich synov, ktorí zaň obetujú svoje životy ...*“¹⁰

Niekoľko hodín po návšteve generála W. Sikorského, za úsvitu 18. novembra 1941, začala sa v Egypte britská ofenzíva *Crusader*, ktorá mala, okrem iného, za cieľ oslobodiť Tobruk. V rámci príprav tejto ofenzívy tobrucké delostrelectvo 6. novembra v priestore Res el Medauar demonštrovalo veľkú ukážku sily vytvorením ohnivej steny širokej 600 metrov a hlbkej 1 100 metrov. Jej taktickým cieľom bolo zvýšiť nepriateľskú ostražitosť v tomto neuralgickom mieste obrany a vyvolať dojem, že z neho môže prísť útok. Sedemdesiatdva diel Pluku karpatských ulánov a britského 1. kráľovského jazdeckého delostreleckého pluku páliło vyše hodinu. Vystrelili približne 4 000 nábojov. Nepriateľ odpovedal nemenej intenzívnou paľbou.¹¹

Generál Ronald Scobie sa 28. októbra rozhodol podniknúť ofenzívu z východného úseku obrany, aby sa spojil s ofenzívou blížiacou sa k Tobruku. Následne generál S. Kopański vydal operačný rozkaz na vytvorenie dvoch oddielov, ktorých úlohou v prípade úspešného priebehu akcie bude otvoriť priechod na západ a prenasledovať nepriateľa pozdĺž cesty do Derna a v prípade, že sa nepriateľ bude sťahovať z priestoru Res el Madauar, odrezat' mu ústupovú cestu Medauar – Acroma.

Plán britskej ofenzívy predpokladal dva útoky. Severný útok vedený 13. zborom mal pútať nepriateľa, chrániť dodávky zásob pre 8. armádu, a postupovať smerom na Tobruk. Južný útok vedený 30. zborom mal prekročiť front medzi Sidi Omar a pevnosťou Maddalena a útočiť smerom na Tobruk. Podľa plánu generála Auchinlecka po znehybnení obrnenej techniky nepriateľa sa mal začať prienik tobruckej posádky smerom k útočiacim britským silám.

⁹ Citované podľa: KOPAŃSKI, *Wspomnienia wojenne...*, ref. 2, s. 197.

¹⁰ Tamže, s. 197.

¹¹ BIELATOWICZ, *Zarys dziejów...*, ref. 6, s. 89.

O polnoci 17. novembra Briti dokončili svoje prípravy a za úsvitu nasledujúceho dňa sa operácia Crusader začala. Generál E. Rommel ju vyhodnotil ako silný prieskumný výpad a neodvolal vlastný útok na Tobruk.

V dňoch 21. – 26. novembra sa odohrala veľká tanková bitka pri Sidi Rezegh. Tankové kolóny generála E. Rommela vniesli zmätok do britských radov, čo malo za následok, že Nemci prevzali iniciatívu, ktorú však pre nedostatok vojenského materiálu, okrem iného aj pohonných hmôt, neboli schopní rozvinúť.

V noci z 23. na 24. novembra sa z východu k Tobruku priblížil 13. zbor a jeho veliteľ generál Alfred Reade Godwin-Austen prevzal velenie pevnosti, do ktorej v noci z 28. na 29. novembra prišlo aj veliteľstvo 13. zboru. V dôsledku silných nemeckých protiútokov sa 1. decembra prerušilo spojenie medzi útočiacimi britskými jednotkami a pevnosťou, a v radoch 8. armády zavládla kríza.

Britská ofenzíva sa obnovila 2. decembra. Úlohou 30. zboru bolo dobyť el Adem, južne od Tobruku. 13. zbor mal zase vyčistiť terén medzi Tobrukom a Bardiou. Ofenzívna činnosť britských zborov donútila talianske divízie Brescia a Pavia opustiť východný a južný úsek obliehania pevnosti.

6. decembra sa 30. zbor spojil so 70. pešou divíziou bojujúcou v Tobruku a odrezal skupinu vojsk Osi v oblasti Sollum a Bardia, zloženú prevažne z talianskych jednotiek. Nasledujúceho dňa generál E. Rommel upustil od obliehania pevnosti a rozhodol sa ustúpiť na líniu Ain – Gazala.

Dňa 8. decembra generál S. Kopański vydal rozkaz na útok na výšinu Ras el Maadaur. Keďže však nebolo dost' prepravných prostriedkov, útok sa začal až 10. decembra. O 5:50 h ráno boli dobyté nepriateľské hniezda obrany na vrchole výšiny, nad ktorou zaviala poľská bielo-červená zástava. V noci z 9. na 10. decembra posledné nepriateľské jednotky zanechali obliehanie pevnosti a Pluk karpatských ulánov, posilnený niekoľkými ďalšími jednotkami, prešiel do ich prenasledovania. Generál S. Kopański chcel ich prenasledovanie nasmerovať na Gazalu, ale veliteľ pevnosti sa rozhodol pre smer na Acromu, ktorá bola obsadená, vrátane letiska, bez kontaktu s nepriateľom. Podľa názoru generála S. Kopańského sa tak počas prenasledovania premárnila príležitosť na ovládnutie oblasti Gazaly. 10. decembra o 15:30 h prenechal Pluk karpatských ulánov Acromu britským oddielom a o päť hodín neskôr sa vrátil do Tobruku, v tom čase už úplne odblokovaného. Tobrucký epos Poľskej samostatnej brigády karpatských strelcov sa skončil po 110 dňoch ťažkých púštnych bojov.

Po mnohotýždňových bojoch pri obrane Tobruku a účasti na prenasledovaní korunovanom obsadením Acromy vojaci poľskej brigády počítali so zaslúženým odpočinkom. Generál E. Rommel prehral bitku, ale jeho sily neboli úplne porazené a stále si uchovávali určitú operačnú slobodu. Hoci zanechal pevnosť Tobruk, nevzdal sa myšlienky na zastavenie ofenzívy 8. armády. Po trojtýždňových urputných bojoch dosiahla britská ofenzíva kritický bod a postup sa spomalil. Napriek tomu mal Neil Methuen Ritchie,¹² veliteľ 8. armády, v úmysle zviest' rozhodujúcu bitku a dosiahnuť konečnú porážku nepriateľských síl. Aby však mohol uskutočniť takýto ambiciózný plán, potreboval viac síl. Znamenalo to zmenu pôvodných plánov ohľadom poľskej brigády, ktorá 11. decembra dostala rozkaz od generála Ronalda Scobieho, veliteľa Tobruku, podriaadiť sa nasledujúceho dňa veliteľovi britského 13. zboru. Poľská samostatná brigáda karpatských strelcov sa tak ako jediná jednotka brániaca Tobruk bezprostredne po jeho oslobodení zúčastnila prenasledovania.

¹² Generál N. M. Ritchie koncom novembra 1941 vystriedal generála Alana Gordona Cunninghama, ktorý bol menovaný za veliteľa Staff College v Camberley (50 km juhozápadne od Londýna).

Popoludní 12. decembra poľská brigáda pochodovala do oblasti El Adam, aby kryla tamojšie letisko. Išla tam bez Pluku karpatských ulánov, ktorý zostal v Tobruku ešte niekoľko dní, a následne bol odvezený do Káhiry, kde sa mal stať plne motorizovaným a prejsť precvičením. Nasledujúceho dňa brigáda dostala za úlohu presunúť sa do oblasti pod velením 13. zboru, približne 10 km západne od Acromy, do dediny Bir et Tmer.

Nepriateľské obranné pozície pri Gazale pripravovali talianske vojská už od leta 1941. Bránili ich talianske divízie *Brescia*, *Pavia* a *Triest*. Druhý sled tvorila divízia *Trento*, obranné pozície na južnom krídle držali talianska tanková divízia *Ariete* a nemecká 15. a 21. tanková divízia.

Čelné britské jednotky prišli do kontaktu s nepriateľom 13. decembra. Prelomiť pozície pri Gazale sa však nepodarilo. Nasledujúceho rána generál S. Kopański dostal rozkaz dostať sa do medzery v nepriateľskom obrannom zoskupení medzi Gazalou a Alem Hamzou a odrezať ústupovú trasu na ceste Tobruk – Derna. Generál S. Kopański sa rozhodol preraziť nepriateľskú obranu smerom na kótu 187 v oblasti Got-el-Charruba a obsadiť neďaleký Carmuset er-Regem.

Útok Poľskej samostatnej streleckej brigády mal byť zosynchronizovaný s útokmi novozélandskej 5. pešej brigády, ktorej úlohou bolo pútať nepriateľské sily severne od pásma útoku poľskej brigády. Delostrelecká príprava na útok sa začala niekoľko minút po 15:30 h. Viedli ju dva oddiely Karpatského delostreleckého pluku a jeden oddiel 1. kráľovského jazdeckého delostreleckého pluku. Hoci delostrelecká paľba nebola prisilná, 1. prápor dokázal prelomiť obranu ľavého krídla 17. pešej divízie Pavia, a potom nasmeroval útok na hlavné nepriateľské pozície v priestore Carmuset er-Regem. Na konci dňa roty prvého sledu vytlačili nepriateľské krycie jednotky a obsadili kóty 183 a 187.

16. decembra poľské hliadky obsadili aj kóty 157 a 163 v oblasti Bir Chescua. Avšak pre pomalší postup útoku južného suseda brigády, to značí indickej divízie a jedného novozélandského práporu, sa postup poľskej brigády na západ musel trochu spomaliť. Nasledujúceho dňa, po nočnom odpočinku, sa brigáde podarilo prelomiť nepriateľskú obranu a pokračovala v prenasledovaní.

Vítazná bitka brigády pri Gazale mala nepochybne veľký operačný význam pre ďalšiu bojovú činnosť 8. armády, pretože prelomenie obrany donútilo talianske divízie na ústup a umožnilo rozvinutie ofenzívy do vnútra Kyrenaiky. Gazala bola poslednou líniou, kde sa nepriateľ pokúsil zorganizovať obranu. Po prehratej bitke a ústupe sa zastavil na hraniciach Tripolitanska. Generál A. R. Godwin-Austen, veliteľ 13. zboru, v liste generálovi S. Kopańskému napísal: „*Dovoľte mi vyjadriť moju najväčšiu vďačnosť a obdiv k chvályhodným činom, ktoré počas nedávnych operácií dokázali odvážni dôstojníci a vojaci pod vašim velením ... Bez vášho úsilia by náš postup nebol možný, pretože vaša spolupráca na pravom krídle do veľkej miery prispela k ústupu nepriateľa. Bolo pre mňa veľkou čťou mať pod svojím velením Poľskú brigádu – tentoraz v mobilných operáciách.*“¹³

Po vyčistení oblastí pri Gazale od zvyškov nepriateľa Poľskú samostatnú brigádu karpatských strelcov vyčlenili do zálohy 13. zboru, a prevelili do Gazalského zálivu, kde do 8. januára chránila letisko, na ktorom boli rozmiestnené britské letecké jednotky. Brigáda neskôr pôsobila v oblasti Kyrenaiky a jej delostrelectvo sa podieľalo na dobytí Bardie. Keď do svojich radov začlenila tisíce poľských vojakov evakuovaných zo Sovietskeho zväzu, bola 3. mája 1942 premenovaná na 3. divíziu karpatských strelcov.

Preložil Mgr. Peter Bystrický, PhD.

¹³ KOPAŃSKI, Wspomnienia wojenne..., ref. 2, s. 224.